

KAROLINUM

**ROZMLUVY
S ANTONÍNEM ŠVEHLOU
A O ŠVEHLOVI**

VZPOMÍNKY AGRÁRNÍHO DIPLOMATA
KARLA MEČÍŘE

EDUARD KUBŮ / JIŘÍ ŠOUŠA
(EDITORI)

Rozmluvy s Antonínem Švehlou a o Švehlovi

Vzpomínky agrárního diplomata Karla Mečíře

Eduard Kubů, Jiří Šouša (editoři)

Recenzenti:

prof. PhDr. Zdeněk Beneš, CSc.

Mgr. Jan Kahuda, Ph.D.

Vydala Univerzita Karlova

Nakladatelství Karolinum

Redakce Lenka Ščerbaničová

Grafická úprava Jan Šerých

Sazba DTP Nakladatelství Karolinum

Vydání první

© Univerzita Karlova, 2018

© Eduard Kubů, Jiří Šouša, editoři, 2018

ISBN 978-80-246-4099-0

ISBN 978-80-246-4150-8 (pdf)

Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum 2018

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

OBSAH

A) Proč Mečíře číst, aneb o čem jeho paměti o Antonínu Švehlovi vypovídají (Úvodem)	7
B) Karel Mečíř, jeho život, spolupráce a setkávání s Antonínem Švehlou	17
C) Vzpomínky Karla Mečíře	57
I. Do čela agrárního hnutí	57
II. Agrarismus světovým názorem i politickým programem	81
III. Politika a politikaření	111
IV. Inteligence a úřednictvo	128
V. Politika a morálka	140
VI. Antonín Švehla a Karel Kramář	150
VII. Antonín Švehla a T. G. Masaryk	158
VIII. Zdraví versus politika	176
IX. Pergler a Stříbrný	184
X. Církev a náboženství	194
XI. Švehla, místodržitelé a císař	202
XII. Velká válka a čas bezprostředně po ní	211
XIII. Zelená internacionála	233
XIV. Pracovitost až sebevraždná	245
XV. Vztah k penězům	256
XVI. Vzdělání, kultura, sběratelství	262
XVII. Dělnictvo, socialisté a socialismus	271
XVIII. Obrana zemědělců a Venkov	278
XIX. Kurtoazie	292
D) Místo závěru – něco slov o obrazu Antonína Švehly v historické a historizující literatuře	301

E) Ediční poznámka	331
Summary	335
Jmenný rejstřík	343

A) PROČ MEČÍŘE ČÍST, ANEB O ČEM JEHO PAMĚTI O ANTONÍNU ŠVEHLOVI VYPOVÍDAJÍ (ÚVODEM)

Memoárový text českého žurnalisty, diplomata a literáta Karla Mečíře je věnován Antonínu Švehlovi, českému politiku, státníkovi, sedlákovi, ale především zakladatelské osobnosti Československé republiky a jejího demokratického řádu. Jedná se o text pozoruhodný, neboť vyjadřuje pohled na Švehlu očima člověka z jeho bezprostředního okolí, pohled dlouholetého spolupracovníka, který se formoval hojným, v jistých obdobích Švehlova života dokonce každodenním setkáváním. Mečířovo obsáhlé sdělení je nedokončené, postrádá především shrnující závěr. Devatenáct tematicky utříděných vzpomínkových pojednání vytváří pestrý kaleidoskop, jenž Švehlu, politika ukazujícího se na veřejnosti nepříliš často a jen neochotně, dokresluje z lidské stránky, naznačuje stereotypy jeho chování a myšlení, dává jeho obrazu širší osobnostní rozměr.

Titul publikace není titulem autorským, je dílem editorů. Ti jím nechtěli vyvolat dojem analogie se slovutným Čapkovým opusem *Hovory s T. G. M.*, který měl a má celospolečenský význam a je i skvělým dílem literárním, mimochodem Čapek své švehlovské hovory také připravoval,¹ a nechce ani naznačovat podobnost s *Hovory s Janem Masarykem* dalšího spisovatele Viktora Fischla. Práce Mečířova je jiná. Chybí obsáhlé monologické výklady a především: je dílem, jež jeho hlavní protagonista dodatečně neredigoval, nedoplňoval a neupravoval. Vzniklo až

1 Karel Čapek se se Švehlou příležitostně stýkal. Trávili spolu čas v Masarykově slovenském letním sídle Topolčiankách, ale především pak při Švehlově posledních zdravotních pobytech v Karlových Varech, kdy si začal dělat poznámky k hovorům se Švehlou. Daleko se žel nedostal, to, co z nich zůstalo, bylo poprvé vydáno v roce 1935 v Praze nakladatelem A. Drégrem pod názvem *Karel Čapek, Drobtí ze Švehlových hovorů*: [... články otištěné v Lidových novinách] a nejnověji pak přetištěno v *Hovorech s A. Švehlou [a o něm]* v roce 2001 v Praze v nakladatelství Votobia, s. 7–20.

po jeho smrti a jeho autor si zakládá na jistém odstupu, nadhledu a především věrnosti vůči historické realitě. V kapitole XI. dokonce napsal: „Při psaní těchto vzpomínek se mám pečlivě na pozor, abych nenapsal ani slova, jež by neodpovídalo přesně skutečnosti, píši je tak, jak bych před soudem skládal svědectví pod přísahou.“ V této souvislosti by mělo být připomenuto, že Karel Mečíř byl považován za člověka s výbornou pamětí, jenž vynikal schopností přesně reprodukovat řečené.² Při volbě titulu seznali editoři nejprůhodnějším slovo „rozmluva“, neboť právě ono prostupuje celým dílem. Mečíř jeho prostřednictvím znovu a znovu identifikuje stěžejní zdroj svého textu, tedy vlastní zkušenost, informace z první ruky, které považoval Švehla i jeho spolupracovníci ve své době za neveřejné, nezřídka přímo důvěrné.

Mečířův rukopis není datován. Evidentně vznikl postupně od poloviny třicátých do první poloviny čtyřicátých let 20. století (kapitolu XIV. psal již jako sedmdesátník, tj. za války, v období protektorátu). Z několika drobných zmínek lze soudit, že Švehla si Mečíře jako svého životopisce, majícího věnovat péči jeho myšlenkovému odkazu, přímo vybral.³ Mečíř se se Švehlou setkával, jak sám uvádí, i v období bezprostředně před jeho smrtí. Realita závěru třicátých let a 2. světové války s politickými změnami a novými konotacemi zmiňovaných osob se v prvních dvou třetinách textu nepromítá. Některé části pamětí – máme na mysli především kapitolu IV. – vzbuzují z dnešního úhlu pohledu přinejmenším rozpaky, věcně v soudech pro lidi poučené oblidností totalitních režimů, ať již Hitlerova či Stalinova, mohou působit anachronicky, kontroverzně, ba nepřijatelně. Editoři na tyto pasáže explicitně upozorňují v textových poznámkách pod čarou. Řečeno jinak: Mečířovy vzpomínky dotvářejí pohled na Švehlovu osobnost připomenutím i těch stránek jeho povahy, jež jsou obdivovateli obvykle tiše přehlíženy. K nim náleží respekt

2 Masarykův ústav – Archiv Akademie věd České republiky, Ferdinand Špišek, Paměti, odd. II, inv. č. 2.

3 Srov. kapitolu VII., v níž Mečíř uvádí Švehlova slova: „Právě proto Vám to vypravuji, abyste mohl popravdě vyložit, jak se věc měla“ a kapitolu XII. s textem: „Nejedenou mi řekl [Švehla Mečířovi]: ‚Tohle vám povídám, abyste jednou po mé smrti mohl napsat, jak to vlastně bylo.‘“

k velkým, avšak sporným postavám světových dějin starších i soudobých, jež dovedly nakládat s mocí a vytvářet pevné řády spojené se zájmy státu. Švehlův respekt vůči zjevným diktátorům ovšem nikdy nepřekročil rámec soukromých hovorů a volných úvah nemajících vstoupit na veřejnost. Symptomatické přitom je, že umění vládnout a ovládat Švehla v uváděných případech odděloval od ideologií samotných. Paměti tak přibližují Švehlu jako člověka, ovšem člověka bez příkras, v tom je jejich mimořádný, jedinečný přínos.

Princip statku, jeho pevného řízení, vtělil Švehla do řízení státu. Sedlák je tvrdý, a to k sobě i k druhým, má-li být úspěšný, nemůže být jiný. Sedlák nemá vřelé srdce, neboť jeho srdcem je statek a jeho blaho. Švehla tak vystupuje před našima očima jako člověk racionální, pragmatický, velkorysý, ale zakládající si v první řadě vedle pracovitosti na disciplíně, loajalitě, dodržování pravidel a hlavně na výkonu. Jeho tvář se tak jeví až autoritářsky, nicméně právě autorita je jednou ze základních komponent úspěchu, ba i formování demokracie. Jedná se ovšem o autoritu osvícenou, fungující ve prospěch celku. Právě v tomto kontextu se formuje obdiv k Richelieuovi či Bismarckovi, odtud pramení i příležitostná asociativní spojení s machiavellismem. Mimochodem sklon k pojetí demokracie, jež může být v krizových momentech korigována autoritativními prostředky, je patrný i u dalších dvou vrcholných reprezentantů, ba přímo symbolů první Československé republiky, Edvarda Beneše a především T. G. Masaryka.

Obrátme nyní pozornost k jednotlivým kapitolám Mečířova díla. Na počátku legitimizace Antonína Švehly jako selského vůdce stojí emancipační zápas českých řepářů (drobných a středních pěstitelů cukrovky) s rajonizačním kartelem cukrovarníků (kapitola I.). Instruktivním pojednáním o zrodu „švehlovského“ (tedy českého selského) agrarismu, jeho kořenech, zrání a jeho profilování je kapitola II. Pozornému čtenáři nemůže uniknout, že některé její části, které Mečíř zachytil a reprodukuje – jako jsou např. ideje Josepha Chamberlaina či hospodářská politika Velké Británie před 1. světovou válkou –, vyjadřují jen ideologicky redukováné porozumění širším souvislostem. Zemědělská soběstačnost Anglie a ochranná cla nebyly pro britské impérium

relevantní. Prezentované názory jsou vzdáleny realitě. Prání bylo evidentně otcem myšlenky. Přexponované je i tvrzení, že „Anglie vědomě a plánovitě ubila své zemědělství“. Smrštění primárního sektoru v Anglii bylo výsledkem přirozeného tržního vývoje, rozvoje dělby práce pro Anglii výhodné.

Švehlovy politické vzory přibližuje kapitola III. Dává nahlédnout do jeho politické „kuchyně“ a jím prováděné mocenské alchymie, jež se odvíjela od individualizovaného jednání s lidmi. Analyzuje jeho schopnost sjednocovat a přesvědčovat, která ho vynesla na vrchol výkonné moci první Československé republiky v prvním decenniu její existence (ministrem vnitra byl od listopadu 1918 do září 1920; předsedou vlády od října 1922 do března 1926 a znovu od října 1926 do února 1929).

Kapitola IV., „Intelligence a úřednictvo“, je jedním z dokladů toho, že agrarismus svou úctou k „selskému rozumu“ jako základu života ne vždy docenuje význam intelligence jako motoru modernizace společnosti, a to i ve vysoké politice, jež se nutně realizuje v městském prostředí na širším politickém trhu. Inteligenci se sice dostává nezbytného formálního a materiálního uznání, je nominována do vysokých státních funkcí (na pozice ministrů, sekčních šéfů apod.), ale ve vrcholném vedení agrární strany zůstává rozhodujícím kvalifikačním atributem vlastnictví statku, a tím příslušnost k selskému stavu. Na počátku Československé republiky agrární strana vládne pouze menším množstvím intelektuálních elit, základ svého intelektuálního potenciálu si teprve buduje. Její nová intelligence je specificky agrární, pochází z venkova, převážně ze selského prostředí – ať již jde o inteligenci oborovou spojující zemědělství s výzkumem a výukou, inteligenci v kultuře (ruralismus a selský román), či o inteligenci orientovanou k agrárnímu politickému programu – agrární akademici soustředění zejména kolem revue *Brázda*. Současně text ukazuje hledání vztahu k úřednictvu, jež je pro fungování státu nezbytné. V první fázi jde o „přeměnu“ loajálních úředníků monarchie v neméně loajální úředníky republiky. Základem tohoto procesu se stalo akceptování a inovace služební pragmatiky s jejími jistotami a posílením byrokratických prestiží. Na tomto poli dosáhla agrární strana např. u ministerstev vnitra a země-

dělství neobyčejného úspěchu. Symptomatické bylo obsazení úřednického aparátu Státního pozemkového úřadu.

Následující pojednání „O politice a morálce“ je úvahou o Švehlově politickém pragmatismu, připouštějícím, že i machiavellistické prostředky mohou docela dobře sloužit „dobré věci“. Zvláštní pozornost Mečíř věnoval komplikovanému vztahu Švehly a ministerského předsedy Karla Kramáře při jeho pobytu na mírové konferenci ve Versailles. Na něj navazuje anatomie někdy až mytologizovaného Švehlova vztahu s prezidentem T. G. Masarykem. Tradičně vyzdvihovaný vztah přátelské vřelosti a důvěry ztrácí na bezvýhradnosti, připouští „mráčky“, ale obráží jejich vzájemný respekt (kapitola VII.). Kapitola VIII. je pokračováním výkladu Švehlovy komunikace s Masarykem. Peripetie kolem Švehlových zdravotních problémů velmi příznačně dokumentují její doznívání. Následně se Švehla stává komentátorem a tichým přihlížejícím politických životů dvou kontroverzních postav první Československé republiky známých svými aférami, Karla Perglera a Jiřího Stříbrného (kapitola IX.). Švehlův střízlivý vztah k víře a pragmatické porozumění roli církve ve státě, nahlížené pod zorným úhlem poměru československého státu k římskokatolické církvi a zejména Vatikánu (komplikovanému Masarykovou nevolí k papežství), osvětluje kapitola X.

Kapitoly XI. a XII. jsou především svérázným výkladem Švehlova pragmatického chování za světové války, oportunismu, který ovšem neznamenal podporu monarchie. Nešlo ani tak o pasivní čerpání výhod z války, třebaže nelze popřít profit agrárních producentů z válečného nedostatku, jenž pomáhal umenšovat selské a rolnické dluhy nahromaděné v 19. a na počátku 20. století, ale spíše šlo o to, přežít a nezadat si, uchovat síly pro budoucnost. S výše uvedeným postupem ne zcela harmonuje Mečířovo ujišťování, že o konečném vítězství Dohody Švehla nikdy nepochyboval. Švehlovy aktivity v průběhu války, jež směřovaly k integraci české politiky a její přípravě na poválečný vývoj, nejsou ve vzpomínkách pohříchu časově pevněji ukotveny. Je však třeba je postavit do souvislosti s vývojem válečných událostí, s aktivizací Národního výboru a s rýsující se možností zániku monarchie. Skutečně markantní byly až

v posledním válečném roce. Zároveň kapitola ukazuje, že Mečíř v kritických okamžicích závěru války nestál Švehlovi tak blízko, aby o horečném vývoji posledních měsíců přinesl detailnější svědectví.

Švehlovým a jím, potažmo českou agrární stranou organizovaným a financovaným „dítětem“ bylo Mezinárodní agrární bureau – Zelená internacionála, mezinárodní zemědělská a stavovská organizace zamýšlená jako koordinační centrum k prosazování agrárního zájmu (kapitola XIII.). Význam internacionály spočíval především v sociální a kulturněpolitické oblasti. Svou činností pomáhala vracet zemědělcům společenskou a ekonomickou vážnost, působila jako instituce agrární osvěty. Byla výrazem selské podoby evropského agrarismu, jež však přechodem k farmářskému typu hospodaření ztrácela půdu pod nohama.

Několik příznačných Švehlových vlastností dokumentují kapitoly XIV. a XV. První ilustruje Švehlův způsob práce, připomíná hektické až sebevražedné pracovní tempo, jež Švehla dokázal vyvinout a žádal je i od druhých. V krizových okamžicích byl Švehla schopen neobyčejného výkonu. Druhá ukazuje Švehlovu „velkorysost“ při nakládání s vlastními finančními prostředky a na sedláka poměrně zarážející nehospodárnost. Kapitola následující je výpovědí o sebevzdělávání člověka, jenž nedosáhl vyššího vzdělání (vyšší gymnázium s maturitou, vysoká škola). Naznačuje poměrně široký výběr literatury, z níž čerpá obzory agrárního světa a chce je zprostředkovávat druhým, úctu k vyššímu i užitému umění, jež je – zjevně stejně jako sběratelská vášeň – robustnější laické povahy. I v rámci umění a literatury Švehla preferoval ztvárnění či zobrazení sedláka. Nákup porcelánu a obrazů pro svou sbírku svěřil naprostému laikovi (řediteli sekretariátu agrární strany).

Za nejlepší lék proti radikálnímu socialismu (umírněný socialista mohl být vítaným spojencem) považoval Švehla „výchovu kapitalismem“, jeho sociálně-ekonomickými přednostmi spojenými se spoluzodpovědností socialistů za stát (kapitola XVII.). Budování tiskových orgánů agrární strany *Obrany zemědělců* a *Venkova*, tj. cestu od žurnalistického poloamatérismu k profesionálně vydávanému deníku, osvětluje kapitola XVIII. Kapitola poslední, věnovaná kurtoazii, již zůstala nedokončena.

Přesto může dojem jistého symbolického závěru navozovat. Je vysvětlením Švehlova verbálně robustního selství, ale také úcty k veřejným fórům, kde se je Švehla snažil potlačit.

Za nejhodnotnější považujeme kapitoly I. až XIV., jež se zakládají na Mečířově osobní zkušenosti a rozmluvách se Švehlou. Naopak kapitoly závěrečné ukazují, že více podstatných vzpomínek již autor nabídnout nemohl a ve dvou případech dokonce dílem čerpal ze znalostí z druhé ruky, byť zjevně také obeznalé. V kapitole XV. použil Mečíř anekdotu – lze-li to tak nazvat – o ministerském platu Antonína Švehly, v kapitole XIX. pak „banalitu“ o hodinkách s dvojím pláštěm a sebekritických listech. Obojí pochází z pera sociálnědemokratického politika, žurnalisty a spisovatele Josefa Stivína, s nímž si Švehla poměrně dobře rozuměl. Ten již v roce 1925 publikoval drobnou knížечku anekdot o Švehlovi a dalších politicích (*Hrozinky z národní bábovky. Sedmdesát pět anekdot o m. p. Švehlovi a jiných velíkánech*. Praha: Ústřední dělnické nakladatelství 1925, č. 12, s. 14–15. Zde „Švehla a peníze“ – obálky s poslaneckými dietami a ministerským platem za několik měsíců našel dr. Černý; č. 15, s. 17–18 „Kurtoazie“ – hodinky s dvojím pláštěm – téměř doslovný text se vzpomínkami). K Mečířově cti je třeba říci, že obě příhody nevydával za vlastní zkušenost, byť na zdroj přímo neodkázal.

Mečířův obraz Švehly je korektní, a to do té míry korektní, že by snad Švehlovo porozumění státu a manýry při jeho vedení mohly být vykládány jako manipulativní, nedemokratické, mimoústavní. To by však, podle našeho názoru, nebylo vůči Švehlovi spravedlivé. Švehla náleží k nejvýznamnějším tvůrcům československé demokracie, avšak tvůrcům, kteří věděli, že demokracie je systém vázaný na vysokou politickou vyspělost společnosti, její kulturní úroveň a mentalitní proměnu, jež je záležitostí přechodných období mnohem delších, než jsou týdny, měsíce, ba i léta. Stereotypy myšlení a chování přezívají dlouhá desetiletí, proměňují se generačně.⁴ Je pravdou, že k významným změnám

⁴ Nesamozřejmostí demokracie, která přišla po feudálních monarchiích bez delšího článku konstitučního a parlamentního ve střední Evropě, vysvětluje Švehla „krizi demokracie“ počátku třicátých let ve svém projevu k deputaci agrárního sjezdu, jež

začalo docházet již na sklonku existence Rakousko-Uherska, ale vznik samostatného státu s českým/československým národním sebeurčením jim dával nové podněty, nový rozměr. Ona přechodnost, výchova k demokracii a výchova demokracií zcela samozřejmě žádaly i opatření a instituce nedemokraticky fungující, avšak fungující ve prospěch demokracie. Šlo o opatření, která překonávala kritická úskalí a výkyvy, ať již směrem vlevo či vpravo. Pod tímto zorným úhlem je třeba rozumět chování a stanoviskům vrcholných reprezentantů Československé republiky, a to zejména ve sféře výkonné moci. V tomto smyslu byli T. G. Masaryk a A. Švehla „pasažéry na jedné lodi“, uvedená vědomost je spojovala a zprostředkovávala jejich vzájemnou toleranci, byť oba byli neskonalé odlišní; první byl vysokým intelektuálem, univerzitním profesorem, druhý českým sedlákem, oba pak pragmatiky a alchymisty moci, byť jiného typu. Jejich spolupráce se ukázala smysluplnou a více než užitečnou, položila základy demokratického československého státu, které dokázala uhájit proti vnitropolitickým vlněním. Jejich snaha o mentalitní proměnu české/československé společnosti v politické sféře nebyla zbytečná, představuje ve skutečnosti první fázi formativního procesu, kterou nebylo možné na cestě k moderní, současné demokracii západního typu přeskočit. Demokracie potřebuje sociální základ, tj. lidi, kteří jí rozumějí a především kteří ji chtějí žít. A právě v tomto kontextu je třeba rozumět Mečířovým vzpomínkám na Švehlu.

ho navštívila 29. října 1932. Dokument, jenž je nedvojsmyslným Švehlovým přihlášením k vysoké ideji demokracie i jeho svébytným porozuměním jejímu obsahu, byl otiskn pod názvem „Vzkaz Ant. Švehly zemědělskému lidu“. Je možné jej vnímat jako Švehlův odkaz budoucnosti. Švehlův večer (Příručka k oslavám) Knihovna zemědělské mládeže, red. Josef Horák, Praha 1933, s. 25–30. Švehlovo přesvědčení o vazbě trvalé demokracie na mentální vyspělost obyvatelstva připomíná i jeho současník Jan Stocký – Jan Stocký, Myšlenky A. Švehly a řešení současných úkolů agrární politiky, Praha: Nákladem Říšské jednoty republikánského dorostu čsl. venkova 1936, s. 58–49. Toto Švehlovo porozumění demokracii není zcela originální, vyjádřil je již před válkou T. G. Masaryk. Srov. Daniel E. Miller, Antonín Švehla – mistr politických kompromisů, Praha: Argo 2001.

Předkládané čtení je historickým dokumentem nemnoho vypovídajícím o svém autorovi, jeho život, dílo a práce vystupují v textu jen nahodile. Vypovídá však významně o Antonínu Švehlovi jako muži činu, státníkovi i politikovi zákulisí, o prostředí, v němž se pohyboval, a především o straně „zeleného čtyřlístku“, tedy České straně agrární/Republikánské straně zemědělského a malorolnického lidu, její politické kultuře a reprezentaci.

